

УДК 342.78: 614.251

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.41.11>

Рябчук О. О.

ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено доктринально-правові засади забезпечення охорони здоров'я за умов воєнного стану. Важливість теми обґрунтована початком повномасштабного російського вторгнення в Україну, що створило складні умови існування української системи охорони здоров'я. Отже, початок Росією повномасштабного вторгнення на територію України спонукав уряд до низки змін в системі охорони здоров'я. У статті наголошується, що український досвід функціонування медичної системи в умовах воєнного стану є унікальним для країн Європи у XXI ст. Українська влада у складних обставинах відстоювання незалежно була змушена швидко реагувати на нові виклики та модернізувати законодавство для забезпечення нормального функціонування держави. У статті доведено, що низка прийнятих нормативно-правових актів забезпечили можливість збереження в Україні дотримання права людини на охорону здоров'я. Міністерство охорони здоров'я вжило низку заходів, які забезпечили роботу медичних закладів в умовах воєнного стану, гарантувати українським військовим, ветеранам, внутрішньо переміщеним особам доступ до безкоштовної допомоги та реабілітації. Автор наголошує, що низка затверджених нормативно-правових актів дозволила долучити до роботи у лікарнях більшу кількість професіоналів, що допомогло уникнути кризи в системі охорони здоров'я. У статті наголошується, що уряду вдалося не тільки зберегти, але й продовжити реформу медицини в Україні. Автор доводить, що створення цифрових застосунків, використання Міністерством охорони здоров'я ЗМІ дозволило забезпечити обізнаність громадян з питань надання першої допомоги пораненим. Цифрові застосунки для мобільних телефонів забезпечили можливість консультацій для тих, хто цього потребує якнайшвидше. Однак випадки необґрунтованих смертей у медичних закладах доводять про необхідність удосконалення законодавства та створення системи контролю відповідальності медичних закладів за життя та здоров'я пацієнтів.

Ключові слова: конституційні права та свободи, МОЗ, Кабінет міністрів України, охорона здоров'я населення, воєнний стан.

Актуальність проблеми. Система охорони здоров'я має виняткове значення для дієвого функціонування держави. Ефективна політика уряду у цій сфері у першу чергу є запорукою сталого економічного розвитку держави та її обороноздатності. У 2014 році Росія окупувала Крим, а також вторглася на територію Донецької та Луганської областей, де утворила власні маріонеткові режими ДНР та ЛНР відповідно. Ці події призвели до кардинальних змін у всіх сферах державного життя. У 2019–2020 рр. новим викликом як для української, так і для системи охорони здоров'я держав усього світу стала епідемія коронавірусу. З повномасштабним російським вторгненням в Україну 24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про впровадження правового режиму воєнного стану» № 64/2022 від 24.02.2022 р. тимчасово було введено воєнний стан, який обмежив конституційні права та свободи людини і громадянина України, гарантовані статтями 30–34, 38, 39, 41–44 та 53. Таким чином, права громадян у галузі охорони здоров'я не було обмежено. Безумовно, в стані війни одне з головних завдань держави – гарантувати реалізацію прав громадянина у сфері охорони здоров'я. Нині Україна мусить існувати в умовах регулярних російських атак на об'єкти цивільної та критичної інфраструктури. За даними звіту Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ) за 2 роки повномасштабного російського вторгнення Росією було пошкоджено 1535 медичних закладів, ще 201 – знищено [3]. Відповідно, одне із завдань українського уряду та парламенту на порядку денному вдосконалювати систему охорони здоров'я, гарантувати громадянам держави рівноправний та своєчасний доступ до медичних послуг, відбудовувати та покращувати медичну інфраструктуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема протягом останніх років стала предметом досліджень та наукових дискусій низки вітчизняних фахівців у галузі правничої науки. Вагомий внесок у розробку питання зробили В. Костицький, А. Суходольська, порушивши проблему забезпечення лікарськими препаратами під час воєнного стану. Дослідники зробили висновок про необхідність напрацювання в Україні уніфікованої системи, яка гарантує забезпечення населення лікарськими засобами. О. Литвин акцентує увагу на потребі консолідації зусиль України та міжнародної спільноти задля порятунку якомога більшої кількості життів. На наш погляд, важливу проблему порушила П. Машкіна, зазначивши про необхідність особливої уваги уряду щодо забезпечення охорони здоров'я військовослужбовців під час воєнного стану. Варто відзначити дослідження О. Корольчук, І. Семенець-Орлової, В. Мамки, О. Чернеченко, Н. Васюк, у якому вчені проаналізували світовий досвід реалізації права громадян на охорону здоров'я під час дії правового режиму воєнного стану. На думку О. Батрин, І. Чеховської, Н. Уварової, Т. Желінської, О. Комзюк, українська система охорони здоров'я під час війни продемонструвала свою гнучкість та готовність до змін. Важливою видається теза Т. Михайліченко, Ю. Забуги, В. Бабіної та М. Сийпловіч про необхідність світовій спільноті, враховуючи досвід України, змінити підходи до реалізації захисту права людини на здоров'я, оскільки у міжнародному законодавстві відсутні реальні механізми забезпечення прав людини в умовах війни.

Мета дослідження – проаналізувати правові основи забезпечення охорони здоров'я в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Розуміння режиму воєнного стану у міжнародних правових актах є досить розмитим. Звернемося до досвіду країн західної Європи та США. Законодавство Великої Британії трактує воєнний стан як тимчасове запровадження військової влади над цивільним населенням під час надзвичайної ситуації чи кризи, зазвичай для відновлення порядку та безпеки, коли цивільна влада не в змозі це зробити [20]. Востаннє у Сполученому Королівстві воєнний стан, який тривав протягом 1968-1998 рр., було введено під час збройного конфлікту в Північній Ірландії. Регулювання правових відносин у Великій Британії під час воєнного стану регулюється «Законом про надзвичайні повноваження» 1964 року та «Законом про цивільні непередбачувані ситуації» 2004 року. У США поняття воєнного стану, як і у Великій Британії, є досить широким. Американські дослідники називають його «складним і нечітким» (Lau). На думку американських дослідників Дж. Бегбі, Р. Альбертса, Ч. Марзена, американське правове забезпечення доступу громадян до системи охорони здоров'я під час воєнного стану застаріло і потребує новелізації [19]. Для США ця проблема набула особливої актуальності за каденції 45-го президента Д. Трампа (2017–2021 рр.), коли відбулися масові протести, які завершилися штурмом Капітолію 6 січня 2021 р. Тоді в американських ЗМІ активно поширювалася теза про необхідність уведення воєнного стану та безпосереднє бажання Д. Трампа запровадити даний захід.

На міжнародному рівні дотримання прав людини під час воєнного стану гарантує конвенція з прав людини. Ці закони встановлюють конкретні положення про права та обов'язки держави під час кризи. Крім України, режим воєнного стану у XXI ст. вводили Тайланд у 2006 і 2014 рр., Єгипет у 2013 р., Туреччина у 2016 р., Філіппіни у 2017 р. [16]. Але варто наголосити на тому, що український досвід як європейської демократичної країни є унікальним та безпрецедентним у XXI ст.

На наш погляд, варто зазначити, що одним із засобів маніпуляції у ЗМІ щодо російської агресії в Україні та класичним російським пропагандистським наративом є відсутність стану війни в нашій державі. Однак відповідно до Гаазької конвенції, саме агресор мусить оголосити війну. Попри це, не оголошення війни не звільняє від відповідальності. З огляду на процедурні складнощі міжнародного права та необхідність переконати світову спільноту у причетності РФ до початку війни в Україні, у 2015 році Верховною Радою України Росію було визнано як державу-агресора [17].

У жовтні 2018 року Кабінетом міністрів України була прийнята Воєнно-медична доктрина України, яка, на наше переконання, є важливим документом для реалізації права військових

та їх сімей на охорону здоров'я [12]. Вона визначила головні принципи, на яких має базуватися українська система охорони здоров'я у військовій сфері. Серед їх числа виділимо наступні пункти: командири несуть відповідальність за життя та здоров'я військових; медичні служби повинні проводити моніторинг комплектування ЗСУ (Збройні сили України), своєчасно надавати допомогу, перманентна готовність надавати допомогу пораненим під час бойових дій. Ці принципи лягли в основу діяльності уряду та військової медичної служби після початку повномасштабного російського вторгнення.

Після запровадження в Україні військового стану МОЗ опублікувало Наказ «Про затвердження Тимчасових заходів у закладах охорони здоров'я з метою забезпечення їх готовності для надання медичної допомоги постраждалим внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 24.02.2022 № 374. Документ став наріжним каменем для діяльності української системи охорони здоров'я під час режиму воєнного стану. Пріоритетними заходами медицини було визначено:

- розширення можливостей з госпіталізації людей, які потребують допомоги;
- збільшити кількість хірургічних команд, завдання яких полягатиме у наданні допомоги постраждалим унаслідок російського вторгнення;
- за допомогою цифрових засобів забезпечити доступ населенню до інформації щодо надання медичної допомоги постраждалим;
- продовжувати надавати невідкладну допомогу вагітним, новонародженим, людям, що страждають на онкологічні захворювання.

Отже, у перший день повномасштабного вторгнення уряд задекларував базові принципи функціонування української медицини.

У жовтні 2022 року наказом МОЗ було визначено пріоритетні шляхи вдосконалення системи охорони здоров'я у 2023–2025 рр. [14]. Уряд постановив у першу чергу займатися розвитком первинної медичної допомоги, екстреної допомоги, трансплантації органів, охороною психічного здоров'я, реабілітацією.

Варто зазначити, що в умовах війни одне з головних завдань держави – зберегти життя та здоров'я медичного персоналу, оскільки лікарні стали однією з мішеней РФ. У зв'язку з цим варто відзначити прийняття постанови КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення» від 20 березня 2022 р. № 325 та КМУ про «Деякі питання забезпечення функціонування електронної системи охорони здоров'я в умовах воєнного стану» від 23 березня 2022 р. № 351 [4; 9].

У 2022 році, українська медична система зіштовхнулася з великою кількістю поранених як серед військових, так і цивільних, які потребували негайної першої допомоги, проведення складних операцій. Таким чином на лікарів було покладено велике фізичне навантаження. Серед прикладів лікарня імені Мечнікова у Дніпрі проводить понад сто операцій щоденно [7]. Враховуючи, зокрема, цей досвід, у квітні 2023 року КМУ було прийняту Постанову «Про затвердження Порядку залучення до надання медичної допомоги фармацевтичних працівників, здобувачів вищої освіти 4–6 років навчання за спеціальностями галузі знань 22 «Охорона здоров'я», молодших спеціалістів з медичною освітою, лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів без вимог щодо атестації на присвоєння чи підтвердження кваліфікаційної категорії на період встановлення карантину, запровадження надзвичайної ситуації, надзвичайного або воєнного стану» [13]. Даний документ врегулював механізм направлення здобувачів та інтернів до медичних закладів, у разі потреби. Це, на наш погляд, є дуже важливою та позитивною зміною в українській сфері охорони здоров'я, оскільки оптимізує діяльність лікарень та дозволяє підготувати якісні кадри.

Робота медичних працівників в зоні активного ведення бойових дій – надзвичайно небезпечна та важлива місія, яка має бути гідно оціненою. У травні 2023 року була прийнята постанова КМУ №482 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. №410 і від 13 січня 2023 р. №28». Цим документом уряд встановив мінімальний рівень заробітної плати медикам, поділивши їх на дві категорії: ті, хто працюють в зоні бойових дій, та тих хто в працює в потенційному районі бойових дій.

Важливо також зазначити, що державою було спрощено систему підтвердження отриманої медичної освіти за кордоном. Для цього було уведено верифікаційну анкету, після перевірки якої протягом 30 днів буде підтверджено освіту чи досвід роботи лікаря за кордоном [8].

Вважаємо за необхідне виділити таку законодавчу зміну як коригування логістичних маршрутів пацієнтів, що мало місце у 2022 році. В умовах воєнного стану, громадяни України можуть отримати допомогу будь-якого медичного закладу. Однак відома низка прецедентів, коли військовим відмовляли у наданні медичної допомоги, де мали місце й смертельні випадки [1,2]. Отже, особливою вразливою категорією населення під час воєнного стану є військові, які отримали поранення чи потребують швидкої та якісної медичної допомоги.

Насамперед зазначимо, що у листопаді 2018 року в Україні було реорганізовано Державну службу України у справах ветеранів [6]. Натомість, засновано Мінветеранів, яке і нині відповідальне за генерування та реалізацію захисту учасників бойових дій (УБД). Серед низки завдань, міністерства, фігурує забезпечення ветеранам та їхнім сім'ям психологічної підтримки. Відповідно до Постанови КМУ №1338 ветерани війни та їхні сім'ї мають право на безкоштовну допомогу. Що важливо дані послуги мають надавати юридичні особи усіх форм власності.

Одне з важливих нововведень здійснених урядом – це спрощення процедури направлення військових на лікування за кордоном. Для призначення лікування в іноземній країні з моменту відтепер необхідний висновок, затверджений лікуючим лікарем та керівником закладу. Раніше цей процес був довшим, оскільки лише лікарський консилиум міг прийняти рішення про необхідність направлення.

Одна з важливих змін – долучення до реабілітації пацієнтів соціальних робітників, на яких покладено відповідальність за оцінку індивідуальних потреб пацієнта. Крім того, передбачено, що під час дії воєнного стану фахівці реабілітаційних груп можуть мати перевищене навантаження [10].

Під час російсько-української війни до оборони України долучилася велика кількість волонтерів, які підтримували та продовжують підтримувати різні сфери державної діяльності. Тому уряд доповнив ЗУ «Про волонтерську діяльність» положенням про те, що волонтери можуть доглядати хворих та осіб з інвалідністю [11].

Через війну значна частина населення була вимушена покинути свої домівки та евакуюватися у більш безпечні місця. За даними Міністерства соціальної політики України нині число внутрішньо переміщених осіб (ВПО) становить 4,9 млн осіб [5]. Серед їх числа люди з важкими захворюваннями і відповідно потребують доступу до різних лікарських засобів. Переміщення до інших міст України ускладнило б для них можливість вчасно отримати ліки. Тому законодавець спростив процедуру їх обігу. Важливою ініціативою МОЗ стало надання права внутрішньо переміщеним особам на безоплатну первинну медичну допомогу, отримати щеплення. Було встановлено, що пацієнти, які вимушено опинилися в інших містах, не мусять укладати нову декларацію. Крім того, значна частина людей потребує психологічної допомоги та підтримки. Важливо, що з 2024 року пацієнти можуть отримати безкоштовно або ж з частковою оплатою медикаменти для лікування психічних розладів [15]. Наголосимо, що з 2024 року завдяки державному фінансуванню для громадян будуть включені безкоштовні послуги з трансплантації органів та кісткового мозку.

Цифровізація медичної системи заклала основу для швидкої безоплатної допомоги та консультацій для тих, хто постраждав від війни. Протягом 2022-2024 рр. в Україні було запущено низку електронних ресурсів, застосунки, де люди могли звернутися по допомогу. Серед них варто згадати низку телеграм-ботів («Турбота», «Лікар на війні», «Дитячий лікар на війні», «Пошук лікаря»), інтернет-ресурсів (Doctors for UA). Варто виокремити розроблені застосунки для мобільних телефонів. За допомогою TacticMedAid можна швидко ознайомитися з тим, як надати першу допомогу пораненим. Застосунок HealUA було розроблено для того, щоб українські лікарі змогли проконсультуватися з приводу окремих медичних випадків зі своїми колегами з-за кордону.

Як зазначалося вище, Росія продовжує завдавати ударів по цивільній інфраструктурі, зокрема, знищуючи лікарні. Таким чином постала нагальна потреба вдосконалення медичних

закладів. Тому під час будівництва нових лікарень чи реконструкції необхідно будувати приміщення, де працівники лікарні зможуть обслуговувати пацієнтів під час надзвичайного стану. Дійсно, відновлення медичної інфраструктури одне з пріоритетних завдань державної політики на даному етапі. Зважаючи на значні бюджетні витрати в період війни, позитивною тенденцією є залучення до фінансування відбудови як вітчизняний, так і іноземний бізнес, меценатів. За допомогою цифрової системи MedData стало можливе подання лікарнями запиту щодо конкретної необхідної допомоги.

Попри російську агресію в Україні продовжує здійснюватися медична реформа. З липня 2022 року відповідно до Закону України № 2347-IX, в державі утворено госпітальні округи, які поділені на кластери з метою більш доцільного використання як фінансових, так і людських ресурсів. За словами міністра МОЗ В. Ляшка, попри війну, у 2023 році було успішно завершено інфраструктурний етап медичної реформи [18].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, початок Росією повномасштабного вторгнення на територію України спонукав уряд до низки змін в системі охорони здоров'я. Сучасний український досвід функціонування системи охорони здоров'я під час діє військового стану є унікальним для держав Європи у ХХІ ст. Таким чином, упродовж 2022-2024 рр. було проведено низку реформ у даній галузі. Головна мета прийнятих нормативно-правових актів – стабілізувати ситуацію, забезпечити дотримання права людини і громадянина на охорону здоров'я. МОЗ реактивно відреагувало на загрози російської агресії та оптимізувало роботу лікарень, вдалося мобілізувати систему та забезпечити доступ до медичної допомоги діючим військовим, ветеранам та внутрішньо переміщеним особам. Завдяки низці прийнятих нормативно-правових актів вдалося захистити права медичного персоналу. Важливим є те, що попри військові дії в Україні не припинилася медична реформа, розпочата у 2018 р. На наш погляд, одне з головних досягнень у медичній сфері на сучасному етапі це створення цифрових застосунків, які інформують громадян з питань першої медичної допомоги, дозволяють в дистанційному порядку проводити консультації з лікарем.

Використана література:

1. Бойко М. Годинами вмирав на вулиці, а у палаті – зв'язали: в Києві лікарів звинувачують у смерті 31-річного воїна ЗСУ. *TCH.ua*. URL: <https://kyiv.tsn.ua/godinami-vmirav-na-vulici-a-u-palati-zv-yazali-u-kiyevi-likariv-zvinuvachuyut-u-smerti-31-richnogo-voyna-zsu-2373655.html> (дата звернення: 28.05.2024).
2. Грубина А. У київській лікарні загинув військовий. Подробиці трагедії та свідчення рідних бійця. *Вікна*. URL: <https://vikna.tv/video/lyudy/smert-vijskovogo-v-kyuivskij-likarni-shho-vidomona-czyu-my/>. (дата звернення: 28.05.2024).
3. За два роки повномасштабної війни росія пошкодила або зруйнувала в Україні 1736 об'єктів медзакладів. Міністерство охорони здоров'я України : веб-сайт. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/za-dva-roki-povnomasshtabnoi-vijni-rosija-poshkodila-abo-zrujnuvala-v-ukraini-1736-ob%e2%80%99ektiv-medzakladiv->. (дата звернення: 25.05.2024).
4. Міністерство охорони здоров'я України. Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану : Наказ від 17.03.2022 р. № 496. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text> (дата звернення: 28.05.2024).
5. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщені особи. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-особи.html> (дата звернення: 30.05.2024).
6. Питання діяльності Міністерства у справах ветеранів України : Постанова Кабінет Міністрів України від 28.11.2018 р. № 986 : станом на 10 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2018-п#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
7. Покатілова В. Сто операцій щодня – як лікарня у Дніпрі приймає поранених – DW – 01.11.2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/ponad-sto-operacij-sodna-ak-likarna-u-dnipri-prijmae-poranenih-vijskovih-zsu/a-67269873> (дата звернення: 29.05.2024).
8. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення верифікації інформації про освіту, кваліфікацію та професійний досвід медичних, фармацевтичних працівників та інших

- працівників сфери охорони здоров'я» від 17.02.2023 № 149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149-2023-%D0%BF#Text>.
9. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення : Постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022 р. № 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2022-п#Text> (дата звернення: 28.05.2024).
  10. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1268 і від 16 грудня 2022 р. № 1462 : Постанова Каб. Міністрів України від 01.12.2023 р. № 1285. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2023-п#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
  11. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
  12. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України : Постанова Кабінет Міністрів України від 31.10.2018 р. № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-п#Text> (дата звернення: 28.05.2024).
  13. Про затвердження Порядку залучення до надання медичної допомоги фармацевтичних працівників, здобувачів вищої освіти 4-6 років навчання за спеціальностями галузі знань 22 “Охорона здоров'я”, молодших спеціалістів з медичною освітою, лікарів-інтернів та лікарів-спеціалістів без вимог щодо атестації на присвоєння чи підтвердження кваліфікаційної категорії на період встановлення карантину, запровадження надзвичайної ситуації, надзвичайного або воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 21.04.2023 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2023-п#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
  14. Про затвердження пріоритетних напрямів розвитку сфери охорони здоров'я на 2023 – 2025 роки : Наказ МОЗ від 07.10.2022 р. № 1832. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
  15. Про лікарські засоби : Закон України від 28.07.2022 р. № 2469-IX : станом на 17 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
  16. Савчук Т. Воєнний стан: як це відбувалося в інших країнах. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html> (дата звернення: 28.05.2024).
  17. Українська правда. ВР визнала Росію державою-агресором. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/27/7056514/> (дата звернення: 28.05.2024).
  18. Устінов О. Реформи в медицині проводяться попри війну | Український Медичний Часопис. *Український Медичний Часопис – новини медицини і здоров'я. Медична практика в Україні*. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-249318-reformi-v-meditsini-vidbuvayutsya-ne-divlyachis-navijnu> (дата звернення: 30.05.2024).
  19. Bagby J. W., Aalberts R. J. Medical Martial Law: Proposals for Creating More Effective Policies in a Brave New Post Pandemic World. *SSRN Electronic Journal*. 2020. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3647275> (дата звернення: 28.05.2024).
  20. Lau T., Nunn J. Martial Law Explained. Brennan Center for Justice. URL: <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/martial-law-explained> (дата звернення: 28.05.2024).

References:

1. Boiko M. (2023). Hodynamy vmyrav na vulytsi, a u palati – zviazaly: v Kyievi likariv zvyuvachuiut u smerti 31-richnoho voina ZSU. [He died for hours on the street, and was tied up in the ward: in Kyiv, doctors are accused of the death of a 31-year-old soldier of the Armed Forces] TSN.ua. URL: <https://kyiv.tsn.ua/godinami-vmirav-na-vulici-a-u-palati-zv-yazali-u-kiyevi-likariv-zvinuvachuyut-u-smerti-31-richnogo-voyna-zsu-2373655.html> (date of access: 28.05.2024). [in Ukrainian].
2. Hrubyna A. (2023). U kyivskii likarni zahynuv viiskovyi. Podrobytsi trahedii ta svidchennia ridnykh biitsia. [A military man died in a Kyiv hospital. Details of the tragedy and testimony of the soldier's relatives] Vikna. URL: <https://vikna.tv/video/lyudy/smert-vijskovogo-v-kyivskij-likarni-shhovidomo-na-czyu-myt/>. (date of access: 28.05.2024). [in Ukrainian].
3. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (2024). Za dva roky povnomasshtabnoi viiny rosija poshkodyla abo zruinuvala v Ukraini 1736 ob'ektiv medzakladiv. [During the two years of the full-scale war, Russia damaged or destroyed 1,736 medical facilities in Ukraine]. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy: veb-sait. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/za-dva-roki-povnomasshtabnoi-vijni-rosija-poshkodyla-abo-zruinuvala-v-ukraini-1736-ob%e2%80%99ektiv-medzakladiv->. (date of access: 25.05.2024). [in Ukrainian].

4. Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. Deiaki pytannia nadannia pervynnoi medychnoi dopomohy v umovakh voiennoho stanu: Nakaz vid 17.03.2022 r. № 496. [Some issues of providing primary medical care in the conditions of martial law: Order from 17.03.2022 No. 496] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text> (date of access: 28.05.2024). [in Ukrainian].
5. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. Vnutrishno peremishcheni osoby. [Internally displaced persons] Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (date of access: 30.05.2024). [in Ukrainian].
6. Pytannia diialnosti Ministerstva u spravakh veteraniv Ukrainy : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 28.11.2018 r. № 986 : stanom na 10 sichnia. 2020 Issues of the Ministry of Veterans Affairs of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 28, 2018 No. 986: as of January 10, 2020] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2018-п#Text> (date of access: 29.05.2024). [in Ukrainian].
7. Pokatilova V. (2023, November 11). Sto operatsii shchodnia – yak likarnia u Dnipri pryimaie poranenykh [One hundred operations every day – how the hospital in Dnipro receives the wounded]. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/ponad-sto-operacij-sodna-ak-likarna-u-dnipri-prijmae-poranenih-vijskovih-zsu/a-67269873> (date of access: 29.05.2024). [in Ukrainian].
8. Postanova KМУ «Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia veryfikatsii informatsii pro osvitu, kvalifikatsiiu ta profesiinyi dosvid medychnykh, farmatsevychnykh pratsivnykiv ta inshykh pratsivnykiv sfery okhorony zdorovia» vid 17.02.2023 № 149 ["On approval of the Procedure for verification of information on education, qualifications and professional experience of medical, pharmaceutical and other health care workers" dated February 17, 2023 No. 149]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149-2023-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. (2022). Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo zabezpechennia realizatsii prohramy derzhavnykh harantii medychnoho obsluhovuvannia naselennia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 r. № 325. [On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding implementation of the program of state guarantees of medical care for the population: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 20, 2022 No. 325.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2022-п#Text> (date of access: 28.05.2024). [in Ukrainian].
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. (2021). Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystopada 2021 r. № 1268 i vid 16 hrudnia 2022 r. № 1462 : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 01.12.2023 r. № 1285. [On making changes to the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 3, 2021 No. 1268 and dated December 16, 2022 No. 1462: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 1, 2023 No. 1285.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1285-2023-п#Text> (date of access: 29.05.2024). [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2024). Pro volontersku diialnist : Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 r. № 3236-VI: stanom na 1 sichnia 2024 [On volunteering: Law of Ukraine dated April 19, 2011 No. 3236-VI: as of January 1, 2024] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (date of access: 29.05.2024). [in Ukrainian].
12. Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy. (2018). Pro zatverdzhennia Voienno-medychnoi doktryny Ukrainy: Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy vid 31.10.2018 r. № 910. [On the approval of the Military Medical Doctrine of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 31, 2018 No. 910] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-п#Text> (date of access: 28.05.2024). [in Ukrainian].
13. Postanova Kabinet Ministriv Ukrainy. (2023). Pro zatverdzhennia Poriadku zaluchennia do nadannia medychnoi dopomohy farmatsevychnykh pratsivnykiv, здобувачив vyshchoi osvity 4-6 rokiv navchannia za spetsialnostiamy haluzi znan 22 “Okhorona zdorovia”, molodshykh spetsialistiv z medychnoiu osvitoiu, likariv-interniv ta likariv-spetsialistiv bez vymoh shchodo atestatsii na prysvoiennia chy pidtverdzhennia kvalifikatsiinoi katehorii na period vstanovlennia karantynu, zaprovadzhennia nadzvychainoi sytuatsii, nadzvychainoho abo voiennoho stanu : Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 21.04.2023 r. № 375. [On the approval of the Procedure for the involvement in the provision of medical care of pharmaceutical workers, students of higher education of 4-6 years of study in specialties of the field of knowledge 22 "Health care", junior specialists with medical education, intern doctors and specialist doctors without requirements for attestation for assignment or confirmation of the qualification category for the period of establishment of quarantine, introduction of an emergency situation, state of emergency or martial law: Resolution of the Kab. of Ministers

- of Ukraine dated 04/21/2023 No. 375]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2023-п#Text> (date of access:: 29.05.2024). [in Ukrainian].
14. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy. (2022). Pro zatverdzhennia prioritetnykh napriamiv rozvytku sfery okhorony zdorovia na 2023 – 2025 roky: Nakaz MOZ vid 07.10.2022 r. № 1832. [On the approval of priority directions for the development of the health care sector for 2023-2025: Order of the Ministry of Health of October 7, 2022 No. 1832.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1832282-22#Text> (date of access:: 29.05.2024). [in Ukrainian].
  15. Verkhovna Rada Ukrainy. (2022). Pro likarski zasoby : Zakon Ukrainy vid 28.07.2022 r. № 2469-IX : stanom na 17 veresnia 2023 [On medicinal products: Law of Ukraine dated 07/28/2022 No. 2469-IX: as of September 17, 2023]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-20#Text> (date of access:: 29.05.2024). [in Ukrainian].
  16. Savchuk. (2024). Voienni stan: yak tse vidbuvalosia v inshykh krainakh. Radio Svoboda. [Martial law: how it happened in other countries. Radio Svoboda.] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/martial-law-around-globe/29621742.html> (date of access:: 28.05.2024). [in Ukrainian].
  17. Ukrainska pravda. (2015). VR vyznala Rosiiu derzhavoiu-ahresorom. Ukrainska pravda. [Verkhovna Rada recognized Russia as an aggressor state. Ukrainian Pravda.] URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/01/27/7056514/> (date of access:: 28.05.2024). [in Ukrainian].
  18. Ustinov O. (2023). Reformy v medytsyni provodiatsia popry viinu [Reforms in medicine are carried out despite the war] | Ukrainskyi Medychnyi Chasopys – novyny medytsyny i zdorovia. Medychna praktyka v Ukraini. [Ukrainian Medical Journal – medical and health news. Medical practice in Ukraine]. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-249318-reformi-v-meditsini-vidbuvayutsya-needivlyachis-na-vijnu> (date of access:: 30.05.2024). [in Ukrainian].
  19. Bagby J. W., Aalberts R. J. (2020). Medical Martial Law: Proposals for Creating More Effective Policies in a Brave New Post Pandemic World. SSRN Electronic Journal. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3647275> (date of access:: 28.05.2024).
  20. Lau T., Nunn J. (2020). Martial Law in the United States: Its Meaning, Its History, and Why the President Can't Declare It. *Brennan Center for Justice*. URL: <https://www.brennancenter.org/our-work/research-reports/martial-law-united-states-its-meaning-its-history-and-why-president-cant> (date of access: 30.05.2024).

Riabchuk O. Doctrinal and legal principles of health care provision in Ukraine under martial law

The article examines the doctrinal and legal principles of providing health care under martial law. The importance of the topic is justified by the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, which created difficult conditions for the existence of the Ukrainian health care system. Therefore, the beginning of Russia's full-scale invasion of the territory of Ukraine prompted the government to make a number of changes in the health care system. The article emphasizes that the Ukrainian experience of the functioning of the medical system under martial law is unique for European countries in the 21st century. The Ukrainian authorities, in the difficult circumstances of defending themselves independently, were forced to quickly respond to new challenges and modernize legislation to ensure the normal functioning of the state. The article proves that the adoption of a number of normative legal acts ensured the preservation of the human right to health care in Ukraine. The Ministry of Health has taken a number of measures to ensure the operation of medical facilities under martial law, to guarantee access to free care and rehabilitation for Ukrainian military personnel, veterans, and internally displaced persons. The author emphasizes that a number of approved legal acts made it possible to involve a greater number of professionals in the work in hospitals, which helped to avoid a crisis in the health care system. The article emphasizes that the government managed not only to preserve, but also to continue the reform of medicine in Ukraine. The author proves that the creation of digital applications and the use of mass media by the Ministry of Health made it possible to ensure citizens' awareness of the issues of providing first aid to the wounded. Digital applications for mobile phones have made counseling available to those who need it as soon as possible. However, cases of unjustified deaths in medical institutions prove the need to improve the legislation and create a system of monitoring the responsibility of medical institutions for the lives and health of patients.

Key words: constitutional rights and freedoms, Ministry of Health, Cabinet of Ministers of Ukraine, protection of the right to health, martial law.